

ACC. N:R M. 16411:1-10.

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Ida Mattsson, Tving*
Härad: *Medelstads* Berättare: " " "
Socken: *Tving* Berättarens yrke: *fröken*
Uppteckningsår: *1965* Född år *1891* i *Tving*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kvav och otav som dvärgare, sk och oktillverkning, s. 1-10. LUF 125

Skriv endast på denna sida.

KOR OCH OXAR SOM DRAGARE, ÖK OCH OKTILLVERKNING

Denna frågelista är utarbetad av Institut für deutsche Volkskunde i Berlin, som anhållit att få den utsänd i olika länder, bl a i Sverige. Vi vore tacksamma om Ni i görligaste mån ville besvara den och på så sätt understödja det för folklivsforskningen så viktiga internationella samarbetet. Frågelistan är av oss endast översatt till svenska, ej omarbetad med hänsyn till svenska förhållanden. Kan Ni ej besvara den så redogör för orsaken härtill.

1. Vilka dragdjur användes allmännast i Er trakt a) före 1900 b) c:a 1900, c) c:a 1950 d) 1962?
2. Vilka koraser användes som dragdjur? a) Av vilka orsaker? b) Var de speciella mjölkorna av samma ras?
3. För vilka arbeten (allt efter årstider) användes än i dag nötkreatur (kor eller oxar?) som dragare?
4. Om kor eller oxar numera ej användes som dragdjur för vilka arbeten användes de a) före 1900 b) omkring 1900 c) omkring 1950?
5. Om kor eller oxar inte längre användes som dragdjur vilka var då orsakerna till att man upphörde härmed (t ex djurskyddsbestämmelser, anskaffning av traktorer, förändringar inom boskapsskötseln eller jordbruket)? Sedan när användes ej längre hornboskap som dragdjur? Var det korna eller oxarna man först slutade att använda som dragare? Orsakerna till ordningsföljden?
6. Hur mycket jord (angives i hektar) ägde de som använde dragkor? Var de uteslutande jordbrukare?
7. Besvara föregående fråga även vad beträffar dragoxarna.
8. Hur stora var de jordbruk där man blott använde hästar som dragare?

9. Vad kallades de bönder som till dragare endast använde a) kor b) oxar c) hästar?
10. Förekom stridigheter eller gnabb mellan "hästbönder" och "kobönder" i Er trakt? Såg hästbönderna ner på kobönderna? Beskriv noga hur motsättningen yttrade sig. Känner Ni till gamla berättelser, sägner eller skämt om kobönder? Känner Ni till sådana om motsättningar mellan hästbönder och kobönder? Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till förhållandet mellan "oxbönder" och "hästbönder".
11. Leddes dragoxarna eller dragkorna under arbetet? a) Av vem? b) Vid vilket arbete? c) Varför? Styrdes de med tömmar eller rep? Var fästes dessa (t ex vid betslet eller hornspetsen)? Drev man på djuren med piska eller med en spetsig käpp?
12. Hur många timmar arbetade dragkorna vid a) plöjning b) harvning c) dragning av radsånings- eller skördemaskin d) dragning av höst- eller annan arbetsvagn? e) När och hur ofta fick de vila? f) Lät man djuren avlösa varandra? g) Till vilken ålder var dragkorna i allmänhet arbetsdugliga? h) Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till dragoxarna.
13. Känner Ni till ordspråk, talesätt eller skämthistorier som på ett eller annat sätt anknyter till dragoxens eller dragkons arbetsprestationer?
14. Användes oxar resp. kor för uteslutande tungt eller lätt dragarbete? Spände man dem också för a) brudvagnen b) likvagnen c) reste man till marknader efter dem? Spelade de någon roll vid a) årsfesterna b) vid livets högtider c) vid helgondagar d) vid kyrkliga fester? Förekom i Er trakt omridning med hästar? Vid vilka tillfällen? Besvara dessa frågor även med avseende på nutida förhållanden.
15. Känner Ni till fall då nötkreatur spänts samman med hästar? Vad för slags arbete gällde det då? Vid vilken sida (från anspännarens håll sett) ställdes hästen? Var det alltid samma sida?
16. Vem skötte dragoxarna och dragkorna? a) Var det någon bland tjänstefolket som var speciellt ansvarig för dessa? b) Hade han någon särskild benämning? c) Vari bestod hans arbete? d) Intog han någon särställning bland tjänarna? e) Erhöll dragoxarna eller dragkorna speciell omvårdnad? f) Vari bestod denna? g) Vem skötte mjölkorna? h) Var utfordringen olika för dragkor och mjölkkor? Vari bestod i så fall skillnaden?

17. Var vistades dragkorna och dragoxarna då de ej var i arbete?
18. Skildra utförligt hur det gick till att vänja kor resp. oxar vid dragarbete. Hur gamla skulle de vara? Använde man de vanliga arbetsoken vid tämjningen? Hur lång tid tog tämjningen? Har läsningar eller besvärjelse förekommit då djuret varit alltför motsträvt? Vilka? Finns det ordspråk eller skämthistorier som hänför sig till tämjningen? Hur avgjordes om ett djur var lämpat för dragarbete eller ej? Vem avgjorde detta? Skulle tämjningen påbörjas någon särskild kalenderdag?
19. Kastrerades tjurkalven som bestämts till dragare av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Vilka redskap använde den läkekunnige? Använde han läsningar och besvärjelser? Skriv i så fall ned ordalydelsen. Nämn om möjligt den dialektala benämningen på de olika arbetsmomenten och på redskapen. Hur gammalt skulle djuret vara då det kastrerades? När på året utfördes kastreringen?
20. Vem brukade skära och beslå klövarna? Skildra utförligt hur detta gick till. Nämn också vilka klövsjukdomar som förekom och hur de behandlades, (se frågorna under punkt 29-30). Vilken tid på året brukade skärning och skoning äga rum?
21. Vem rättade hornen när de satt för tätt eller för glest? Vilka redskap användes och hur tillgick rättningen? Hur lång tid tog det innan felet var avhjälp? Hur gammalt skulle djuret vara? Förekom läsningar eller besvärjelser medan justeringen pågick? Vid vilken tid på året brukade rättningen ske? Varför ansåg bönderna att det var nödvändigt att rätta hornen?
22. Vilka typer av dragok (se bifogade teckningar) användes i Er trakt? Vilka var avsedda a) speciellt för kor b) speciellt för oxar? Vad kallades oket och dess olika delar på traktens dialekt (använd siffrorna och bokstavsbe-teckningen på teckningarna)? Vilket material (t. ex. träslag) användes till oket och dess olika delar? Skiljer sig de ok som användes i Er trakt från de här avbildade? Vari består skillnaden? Bifoga om möjligt foto eller teckning med angivande av mått.
23. Hade man särskilda ok a) för plogen, b) för vagnen? Orsaken härtill? Vari bestod skillnaden? Gör en ritning som visar hur de skiljde sig från varandra. Hade de olika oken också olika benämningar?

24. Vilka fördelar och vilka nackdelar hade enligt böndernas mening de ok som brukades i Er hemtrakt?
25. Var de i Er trakt brukliga oxoken dekorerade (målning, snidning, karvsnitt, glöddritning etc.)? Vilken utsmyckning var vanligast? Bifoga om möjligt en teckning eller ett foto av ett dekorerat ok. Använde man de utsmyckade oken till vardags eller bara vid högtidliga tillfällen?
26. Vårdade man oken? Sågs de ofta över? Av vem? På vad sätt?
27. Spelade de i Er trakt använda oken någon roll a) vid bestämda fester b) på någon särskild kalenderdag c) i samband med helgondyrkan? Känner Ni till Orts- och familjevapen i vilka något av de avbildade oken förekommer? Vet Ni några sägner, skämthistorier, visor eller ordspråk i vilka ok omnämnes? Skriv i så fall ned dem.
28. Hur fästes oket vid dragstången? Använde man härtill a) en järn- eller trä-sprint b) hängde man stången i en läder- eller järnring c) förband man stång och ok med rep eller läderremmar?
29. Skildra utförligt hur det gick till att spänna för en dragoxe eller dragko (rita gärna). Vilka försiktighetsmått iaktogs och vilka medel användes för att skydda dragdjuret från tryckskador och skavsår? Föreskrevs sådana åtgärder av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Förekom signierier och besvärjelser för att förhindra tryckskador och skavsår.
30. Var det veterinären eller någon läkekunnig lekman som behandlade djuret om det skadade sig under arbetet? Vilka medel användes? Använde man läsningar och besvärjelseformler för att påskynda läkningen? Skriv i så fall ned dem. Vad kallades de olika åkommorna som djuren ådrog sig på grund av dragarbetet? Vilka var vanligast?
31. Vem tillverkade de i trakten vanliga oken? a) Byhantverkare (t ex vagnmakare, sadelmakare, smed)? b) Fanns det någon hantverkare som uteslutande tillverkade oxok? Vilken var hans officiella yrkesbeteckning? c) Fanns det hantverkare (vilka?) som ibland (när?) gick från by till by för att reparera eller tillverka ok? d) Tillverkade bönderna själva sina dragok? e) På vad sätt skilde sig de hantverksmässigt framställda oken från de hemmagjorda? f) Vem reparerade oken?

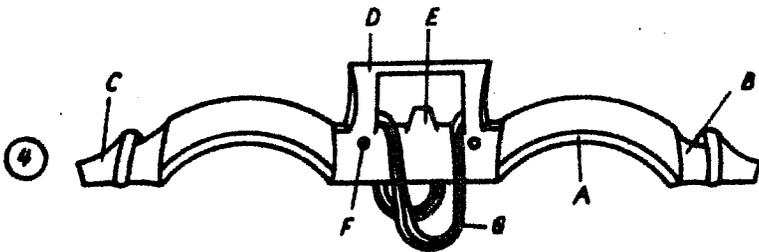
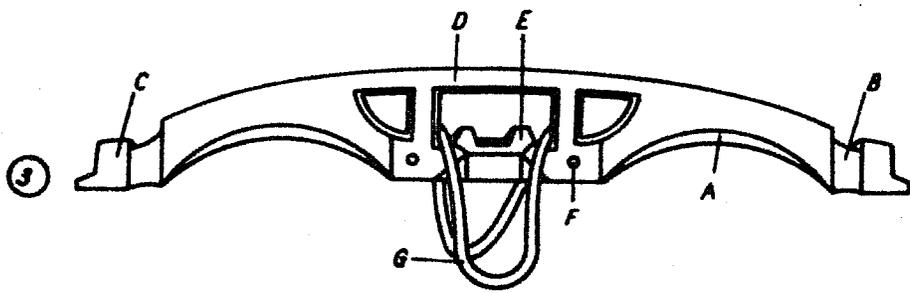
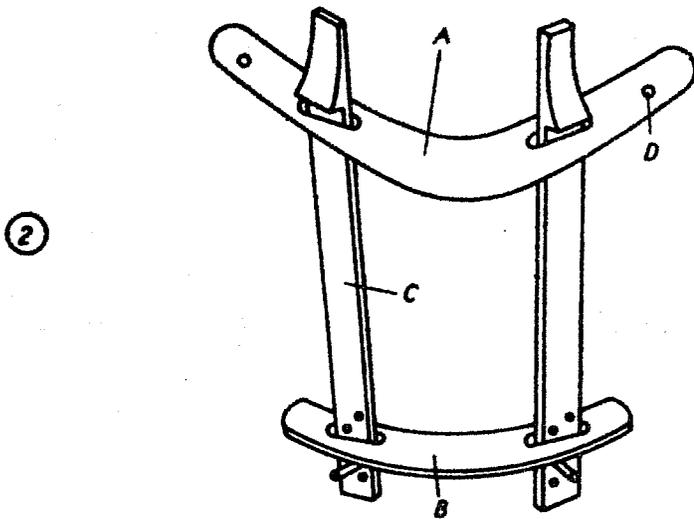
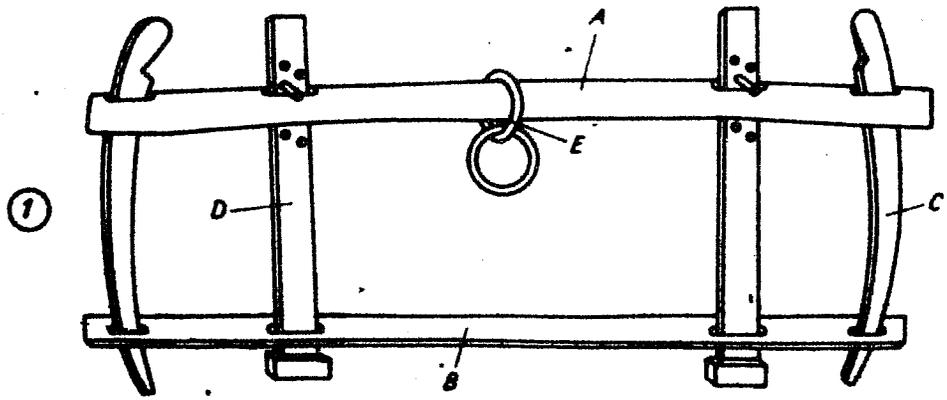
32. Förekom fabriksmässig tillverkning av oxok? (Nämn en sådan firma).
 Var kunde man köpa eller beställa dem (t ex på kreatursmarknader)?
 Fanns det någon skillnad mellan fabrikenas och hantverkarnas ok? Vari
 bestod denna? Hur stor var prisskillnaden? Sålades oxok av kringresande
 försäljare?
33. Hade hantverkarna ok på lager eller tillverkade de dem endast på beställ-
 ning? Hur stort var försäljningsområdet?
34. Fanns det förlagor, mönsterböcker el. dyl. efter vilka man själv kunde
 tillverka oken eller åtminstone dekorera dem? Dekorerade bönderna
 också de ok de själva tillverkade? Skiljde sig denna utsmyckning från
 hantverkarnas? På vad sätt?
35. Alla slags foto och teckningar av anspända dragdjur i arbete mottages
 tacksamt.
36. Vilken sagesman har lämnat upplysningarna?
 Namn, förnamn, född när och var? Yrke, titel. Bosatt på orten sedan när?
 Ortens invånare antal?

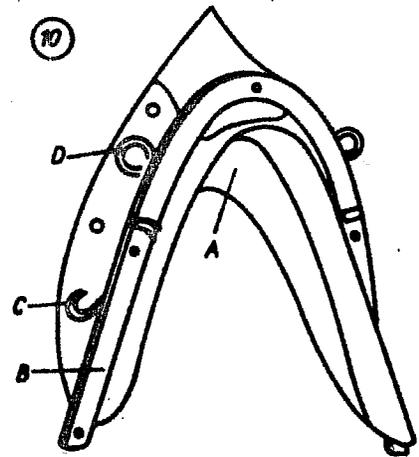
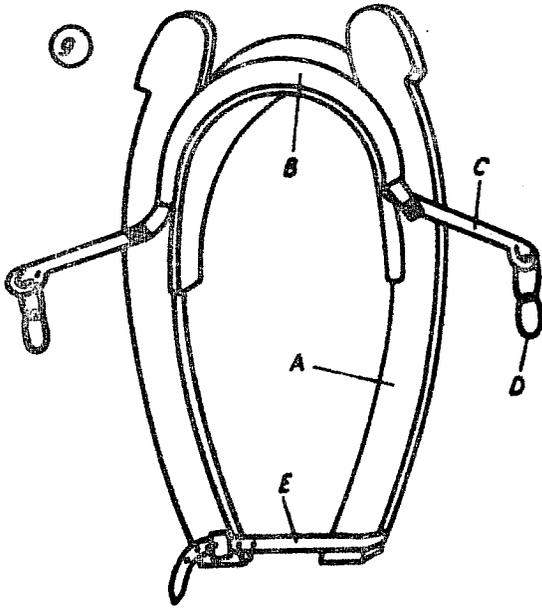
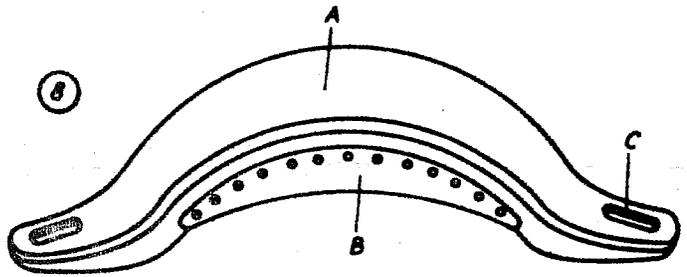
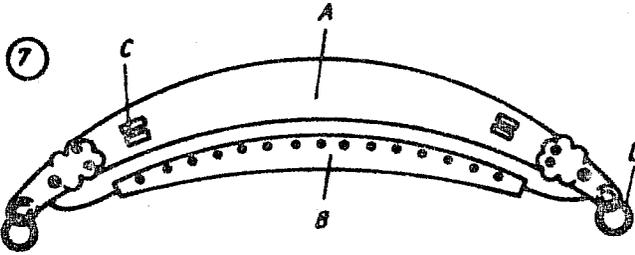
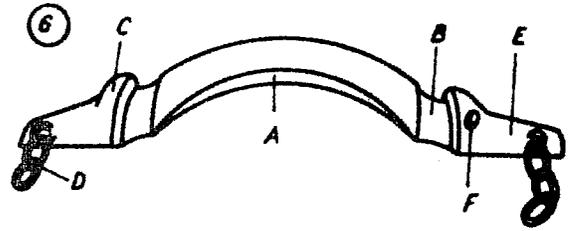
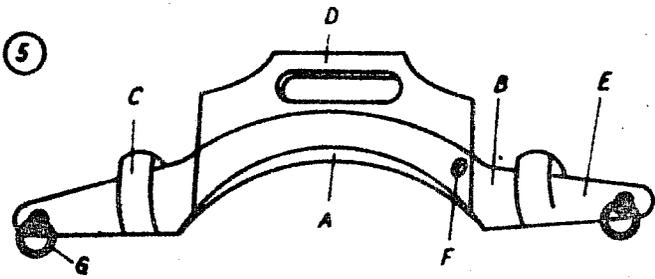
Upptecknat av: _____

Månad: _____

År: _____

September 1964

ACC. N:R M. 16411:1.

spinnstol
stol

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

1. Före 1900 - då användes kor, oskar och hästar. Raset på korna var gammalt svenskt. Dorn var små män, sega.
3. 4 slag fird inga varken kor eller oskar som dragdjur. omkring 1900 och 1950 används korna för lättare arbeten men oskarna för tyngre.

5. orskerna till att man upphörde att ha kor som dragdjur var att dorn mjölkade mindre dorn hade nämligen mjölkor som dragdjur. skarna användes längre dorn var starkare. Numera används inte hornbuckor som dragdjur.

20/1-65

6. Dorn som använde dragkor var utestutande sk. torpare dorn hade en

ACC. N:R M. 16411:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

binären bridvid jordbruket dragare
hade inte korparna

8 Dom som använde hästar som
dragare då jordbruket varierade
mycket i storlek 9 Dom som använd
kor kallades för korparna och dessa
som använde och var vanliga
bönder

10 hästbörnderna såg med förakt
på korparerna och kallade honom
före puttligaff. Då var en arbetande
mans fru behövde barnvårdskare
han fick inte köpa i några häst
då var vinter och såis han
satte för osanna för en dräng så
stod han upp i drögen och
sprutade och osanna satte av

i vitt sken och efter utfört arbeten
så sketsade han hem närmare på
samman vid då var 4 kilometer
Barnmorskan så att hon aldrig
hadde äkt sin part.

11. Dragorica eller dragkor ledde inte
under arbetet utan när dom
kommer dom styrdes med
joddan joddan var ett rep som
fästes i oket med en ring och
drev på djuren antigen med
en piska eller en stige.

12. Dragororna fick börja klacka 7
på morgnen på sommaren och
hålla på till 10 då var det kaffe-
paus en halv timme då fick

ACC. N:R M. 16411: 4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

11. Lön till mön sedan fick lön hålla
på till 12 då var då middag då
var lön fria en timme sedan på
eftermiddagen började lön klockan 1
och middag till 4 då var då
meraftern och så slutade lön
klockan 7 på kvällen. en dragsce
kunde bli upp till 10 i 12 är ganska
korna var något yngre

14. osarna användes utestående
för tungt arbete korna för något
lätta. Men reste till marknad
med osar förädlare med hästar vid
bröllop förestom här på denna
trakten

15. Någon gång vid styrt plöjning
hände då att en häst sattes

mot en orca. Då var alltid samma
sida hästen gick till höger

16. Då var en orcadräng som skötte
orcarna. Han kallades för då
berodde på namnet orcaalle eller
orcajohan o. s. v. Hans arbete bestod
i att fädra och räkta orcarna
dragkar och dragorca fick särskild
kraftig mat. Den som skötte mjötta-
korser kallades för korgubbe drag-
kar och mjötter fick samma
uppfödningen.

17. dragkar och dragorca gick ute
och betade i en kage på
sommaren och på vintern var
de inne i ladugård och orchar
och uppfodrats. 18. Kor och orca

skulle vara 3 år. Inga man tåmjude
dom till att börja med användes
endast oket och völdan och is-
skulle en le dom. Hur lång tid
tänjningarna tog då berodde iherlut-
ande på djuret om då var
stirrit. Alla djur var lämpliga för
draggårbeke då var olika hur bra
de var att tänja.

19. Fjörkalvarna skulle vara ett
kabet är inga de kartredades
då gjorde en så kallade raktare
han kallades så för då han
stodde självdöda djur de enda
redskap han hade var en
kniv och en käng han skar
hol med kniven och präddade
ut stannarna sedan klypte han

ACC. N:R M. 16411:7.

10 minuter

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

av senare med kängan och sedan
strödde man snus i säret.

20 Hårsdagaren brukade sko
oscarna man värtade av klöven
och spikade fast skoen med dömm
oscarna skoddes på hösten och
brukade bli svår emellan klövarna
då behandlades med träbjära

21 B. ara i vissa fall fick tjuri -
kalven missbildade horn kalven
skulle vara minst ett år
innan de gjorde något vid då
Var hornen för vida då kom
dem en rem och band om
hornen och drag åt så den blev
sträckt sedan fick den vara

minst ett är innan dom ändrade
då var dom på smala enåttan
hörnerna så hog dom en liten
ribba och präddade fast mättern
hörnerna

22 Lådorna som är avbildade
användes inte här på denna
skakten dom som användes här
var jorda var en rak bit två
meter lång med en sväng på
mitten den var av björk redan
var då en ring i var ändra
av oket

28 När dom ändrade ett par
occa så la dom oket på nätkarna
så hog dom den ena skakten och
jorde part vid oket på så
vis de hade någon ring som

hette hornbygglan där var en liten
lit sarak kättling med en ägla
var skinn i den ena ämmen den
tog dom och gjorde fast vid öket
dom trädde äglan på hornet och
så gjorde dom fast den andra
ämmen i ökarvingen. På mitten var
aket på övre delen var två mabla
var järn och så trädde dom en
akkrak den hängde dom emellan
mabblarna och så hängde dom
skakelringen på kröken så gjorde
dom lika fast vid den andra
öcen så tog dom ädden och
smadde om båda hörnen och
gjorde fast ädden vid hornbygglan
och osarna var äddade dom
gjorde likadant med kor

30 osarna fick endast ont i
makarna när dom drag då
behandlade dom med bräntjörge
då var där vanliga meddelis men
mat rör

31 På var en vanlig snickare som
tillverkade akern och ibland gjorde
känderna dom själva reparerade
akern gjorde borden själva. Man
kunde köpa akern på kreaturs-
marknader. Hantverkarerna hade
inga ak på lager dom fick
beställa dom akern sågs ofta
över de smorde in dom med
linolja och såg till om de
hade några skarskär